

Integrity in Humanities Studies with Regard to Christian Morals

UDC: 001.891.2

DOI: 10.15421/17229

Kryvchyk Gennadij

Dr.Sc., Full. Prof., <https://0000-0001-7504-4575>, gena.crivchik@ukr.net
Ukrainian State University of Science and Technologies (Dnipro, Ukraine)

Liashenko Iryna

Ph.D., Assoc Prof., <https://0000-0002-7816-2339>, ir4ik87@meta.ua
Ukrainian State University of Science and Technologies (Dnipro, Ukraine)

Abstract

Goal – to determine the qualities of the humanities that ensure their productivity and usefulness to society, contribute to the improvement of people's lives, their improvement. Theoretical basis. The philosophical problem of the relationship between science and morality is considered in the original perspectives: first, the field of humanities is singled out, which have certain essential differences from physical-mathematical, technical, natural and other “exact” sciences; secondly, the productivity of humanitarian research is connected with moral aspects, first of all with observance of norms of the Law of God. To this end, an analysis was made not only of the scientific literature, but a number of biblical stories from the Old and New Testaments were introduced into scientific circulation.

Scientific novelty. An attempt has been made to start a scientific and public discussion on the role of the humanities in society, the hierarchy of basic virtues, which must be followed by humanities scholars and all scientists in general. The authors briefly express their own views on the fight against academic plagiarism, which has become the mainstream in the scientific community in recent years. To substantiate the subject of scientific intelligence, the author's interpretation presents such concepts as morality, Christian morality, humanities, etc.

Conclusions. The main purpose of the humanities is the formation of virtues, conscientious service to the country, diligence, observance of the constitution and laws of the state, respect for the rights and interests of everyone, belief in the rule of law, victory of justice and good over evil. From a moral point of view, in the humanities, the honesty of a scientist, the ability to resist the temptation to adapt against one's conscience to a generally accepted trend or to the will of the authorities for the sake of well-being and comfort are important.

Keywords: integrity, God's law, commandments, faith, science, virtues, ethical principles

Citation: Kryvchyk, G. & Liashenko, I. (2022) Integrity in Humanities Studies with Regard to Christian Morals. *Grani*. 25(1), 64-71. <https://doi.org/10.15421/17229>.

Доброчесність у гуманітарних студіях з огляду на християнську мораль

Кривчик Геннадій, Ляшенко Ірина

Український державний університет науки і технологій (Дніпро, Україна)

Анотація

Мета роботи – визначити якості гуманітарних наук, що забезпечують їх продуктивність і корисність для суспільства, сприяють покращенню життя людей, їх вдосконаленню. Теоретичний базис. Філософська проблема співвідношення науки і моралі у статті розглянута в нових ракурсах: по-перше, виділена царина гуманітарних наук, які мають певні сутнісні відмінності від фізико-математичних, технічних, природознавчих та інших «точних» наук; по-друге, продуктивність гуманітарних досліджень пов'язується з моральними аспектами, передусім з дотриманням норм Закону Божого. Для цього здійснено аналіз не тільки наукової літератури, але введено в науковий обіг (у даному контексті) низку біблейських оповідань зі Старого й Нового завітів.

Стаття надійшла / Article arrived: 22.01.2022

Схвалено до друку / Accepted: 25.02.2022

Наукова новизна. Здійснено спробу розпочати наукову дискусію щодо ролі гуманітарних наук в житті суспільства, ієрархії основних чеснот, яких зобов'язані дотримуватися вчені гуманітарного профілю й всі науковці загалом. Побіжно автори висловлюють власну думку щодо боротьби з академічним плагіатом, розмова про який останніми роками стала мейнстрімом у науковому співтоваристві. Для обґрунтування предмету наукової розвідки подані у авторському трактуванні такі поняття, як мораль, християнська мораль, гуманітарні науки тощо.

Висновки. Головне призначення гуманітарних наук – це формування чеснот, сумління країні, працелюбність, дотримання конституції та законів держави, поважання прав і інтересів кожної людини, віра у верховенство права, в перемогу справедливості й добра над злом. З моральної точки зору в гуманітарній науці насамперед важливі чесність ученого, вміння протистояти спокусі підлаштовуватися проти своєї совісті під загальноприйнятий тренд або під волю влади заради вигоди і комфорту.

Ключові слова: добродієність, Закон Божий, заповіді, віра, наука, чесноти, етичні принципи

Цитування: Кривчик Г., Ляшенко І. Добродієність у гуманітарних студіях з огляду на християнську мораль. Науково-теоретичний альманах Грані. 2022. Том 25. №1. С. 64-71. <https://doi.org/10.15421/17229>.

Вступ

Від античності і до наших днів в центрі уваги багатьох мислителів було питання про взаємовідносини науки, яка спрямована на одержання нових знань, і моралі, яка, серед усього іншого, орієнтована на використання отриманих знань на користь людських спільнот і окремих індивідів. Питання про добродієність гуманітарних досліджень є одним з найбільш цікавим для філософського осмислення, адже мораль і гуманітарні науки особливо тісно взаємопов'язані між собою. Перша потребує наукового обґрунтування, подальшої популяризації, підвищення ролі в розбудові громадянського суспільства та повсякденному житті людей, другі – урахування в гуманітарних дослідженнях християнських й загальнолюдських моральних цінностей.

При цьому існують дві протилежні точки зору. З одного боку, як відзначав відомий італійський філософ Е. Агацці: «... упродовж майже всієї своєї історії ціннісна нейтральність науки вважалася її характерною рисою, чеснотою, що рятує від упередженості та необ'єктивності» (Агацці, 1998, с. 105). Геніальний французький учений А. Пуанкаре стверджував, що в людській моралі чимало забобонів, що зв'язують її з минулим: призначення науки – зруйнувати ці забобони (Пуанкаре, 1990, с. 658). Схожі ідеї висловлював найбільш популярний у другій половині ХХ ст. американський філософ Р. Рорті, за словами якого наука і мораль розходяться через те, що до цього часу немає теоретичного обґрунтування так званих загальнолюдських цінностей, що є основою релігійної і нерелігійної моралі (Етика, 2001).

Водночас, на думку інших вчених, зокрема, сучасного американського філософа і публіциста Сема Харіса, є великою оманю вважати, що мораль, цінності, віра, переконання не мають нічого спільного з наукою, науково доведеними фактами (Харріс, 2015). Відомий австралійський біолог Джеремі Гріффіт говорив, що видатна задача науки, справді святий Грааль всіх людських досліджень, якраз і полягає в тому, щоб вирішити питання про людський

стан, знайти співчутливе, примирливе та спокутне пояснення нашого, здавалося б, дуже недосконалого, «добра і зла» (Griffit, 2011). Чимало сучасних філософів указують на важливість морального і християнських чинників в наукових гуманітарних дослідженнях (Polkinghorne, 2011; Арсен'єв, 2013; Климентьева, 2020; Семенюк, 2013).

Мета роботи: показати, що гуманітарні наукові дослідження тільки тоді чогось варті, коли вони здійснюються заради покращення життя людей, вдосконалення, прогресу. Здійснено спробу застосувати аналітичний метод при розгляді основних заповідей Закону Божого, а також базових документів і публікацій, присвячених взаємодії моралі й науки, зокрема гуманітарної. При цьому поняття «гуманітарні науки» ми розглядаємо в широкому розумінні, тобто відносимо до них усі наукові галузі, об'єктом вивчення яких є соціальне, економічне, політичне, культурне, духовно-релігійне життя окремих людей і людських спільнот в просторових і часових вимірах.

Виклад основного матеріалу

Моральність і духовність завжди були невід'ємною частиною суспільства, однак при цьому зміст самої моралі постійно змінювався. А. Макінтайр у праці «Після добродієності» підкреслює, що ця категорія не універсальна, вона історично й культурно обумовлена, і помилково розглядати її поза системою певних рис соціального й морального життя, у термінах яких її потрібно визначати і пояснювати (Макінтайр, 2000). Те, що раніше вважалося моральним, в інших цивілізаційних умовах часто ставало аморальним. Якщо, скажімо, в Середні віки високоморальними якостями людини вважалося присвячення всього свого життя служінню Богові й пригнічення своєї плотської сутності, то в добу Відродження, навпаки, ідеалом стала людина-творець, а в епоху Просвітництва – людина-громадянин, яка перетворює світ, який створений Богом, але потребує вдосконалення відповідно до раціональної моделі, що створена людським розумом.

У контексті сучасних трансформаційних процесів в економіці, політиці, культурі постмодерну

основні норми суспільної моралі актуалізуються та переосмислюються. В результаті глибоких досліджень 60-ти сучасних культур світу антропологі з Оксфордського університету Олівер Скотт Каррі, Даніель Остин Маллінз, Харві Уайтхаус встановили, що моральними універсальними нормами для людства є наступні норми: допомагати своїй родині; допомагати своїй групі; надавати допомогу іншим; проявляти хоробрість; підкорятися начальству; справедливо розподіляти ресурси; поважати власність інших (Scott, 2019). Аніскільки не ставлячи під сумнів достовірність висновків поважних вчених, тим не менше зауважимо, що їх висновки дещо нагадують середню температуру тіла хворих у лікарні, коли в одних температура становить 34,6°, у інших сягає 39,8°, а в середньому виходить 36,6°. Також слід брати до уваги відмінність чеснот в християнському, мусульманському та інших релігійних світах Крім того, слід відмітити важливість не тільки визначення чеснот, що на сьогодні поширені в тих чи інших культурах світу, але й необхідність формування певних моральних норм науково-гуманітарними і культурно-освітніми засобами, про що йдеться в даній статті.

Варто почати з того, що самі по собі моральні цінності, так званий моральний закон, споконвіку був для людини чимось надприродним, дарованим божественною силою. Це втілено у міфології практично кожного народу та різних релігійних вченнях. Наприклад, заміфологією Вавилону могутній цар Хаммурапі отримав закони безпосередньо з рук бога Мардука, а у Старому завіті Біблії Бог відкриває Мойсею десять Заповідей на горі Сінай (Біблія, 2002, Мойсей: Вихід). Втручання надприродних сил у життя людини, завдання певного вектору існування окремої особи і суспільства в цілому можна вважати певною універсальною міфологією, що часто постає об'єктом філософських вчень. Не випадково німецький філософ І. Кант використовує мораль як головний доказ буття Божого. Він вважав, без віри в Бога люди перестають боятися гріха, але якщо такі зустрічаються високиморальні люди, то, мабуть, тому, що в їхній совісті присутній Бог. Кант відштовхується від припущення, що якщо немає Творця, то моральні ідеї та принципи втрачають будь-яку об'єктивну значущість, руйнуються. Люди прагнуть щастя, проте у них є і почуття обов'язку. Вони не вміють самостійно досягати гармонії між щастям і обов'язком – створити її в них може лише найдосконаліша моральна Істота, Бог (Современный философский словарь, 2022). Тобто мотивування вчинків людей трималося не лише на авторитеті традиції, а й на страху перед надприродним. Погоджуємося зі знаним російським філософом А. Арсенєвим, який стверджував: «Бути суспільним інститутом виховання впродовж сотень років християнська церква змогла, вочевидь, зокрема, й тому, що вона організовувала зустріч і спілкування кожного індивіда з моральним ідеалом і зразком, що представлені в особі Христа» (Арсенєв, 2013, с. 68-69).

Слід визнати, що у сучасному глобалізованому світі позиції релігії є дещо ослабленими, мораль сприймається часто як автономна сфера, не пов'язана з релігією, проте в останні роки і мораль значно ослабила свої позиції. Однак реальність є такою, що мораль залишається тісно пов'язаною з релігією, вірою, вони завжди знаходилися у постійній взаємодії, склали цілісну форму соціальної свідомості. Для ефективного функціонування суспільства потрібно, щоб у всіх сферах життя люди дотримувались системи загальноприйнятих моральних цінностей, у тому числі й у науковій сфері.

Результатом виявлення моральних якостей людини є поняття чесноти (добročесності). За вченням Гегеля, людина стає добročесною тоді, коли спосіб поведінки є постійною рисою її характеру. Добročесність як моральний імператив у сфері науки доведений та багатовіковою історією свого існування. З одного боку, науковці констатують кризу духовності сучасного суспільства, проявом чого стало руйнування усталеного світогляду. З іншого боку, саме це явище задає окремий напрям сучасних етичних досліджень, зокрема і обрана авторами тема зв'язку наукової діяльності та релігії. Звернення до цього питання свідчить про «одвічне повернення» до справжніх цінностей.

Важливу роль у формуванні світогляду науковця як члена академічної спільноти, з одного боку, і як звичайної вихованої людини з іншого, відіграє дотримання принципів етичності й добročесності. Це зафіксовано у багатьох документах, які лягли в основу етичних кодексів науковців у усьому світі, наприклад, у Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європейському регіоні. Етична поведінка в науці здатна сприяти покращенню наукових результатів, оскільки дотримання етичних принципів призводить до професійної чистоти, коректності у використанні різноманітних методів, сприяє більш відкритій та творчій співпраці між дослідниками.

«Як правило, розуміють професійну етику як систему моральних принципів, норм та правил поведінки фахівця з урахуванням особливостей його професійної діяльності та конкретної ситуації. Така професійна діяльність включає загальносуспільні обставини хіба що як доволі абстрактний і хоча й обов'язковий у своїй фактичності, але переважно невизначений або доволі акцидентально визначений змістовно складник» (Бойченко, 2016, с. 240). Основні питання професійної етики розглядаються переважно в контексті того, що вона повинна бути складовою при підготовці майбутніх науковців, і складається переважно із загальних положень звичайної людської етики. Проте професійна етика повинна враховувати набагато більше нюансів, зокрема обставини функціонування науки, особливості суспільства тощо. Без цього, за словами Н. Бойченко, наука втрачає повагу суспільства, стає заангажованою суспільними проблемами, втрачає гуманність. Таким чином, розвиток науки ставить перед вченими низку етичних

проблем і вимагає дотримання низки моральних норм. Учений повинен володіти такими чеснотами, як розсудливість, чесність, правдивість.

У центрі поняття професійної моралі лежить поняття професійного обов'язку, що поєднується з поняттям відповідальності. Проаналізувати результати своєї праці з позицій загальнолюдських моральних цінностей спеціалісту допомагає професійна совість. Вона пересікається з такими поняттями як професійна честь, професійна гідність, професійна справедливість.

Ще одним аспектом, що необхідно врахувати, є те, що науковцю варто не лише дотримуватись своїх суб'єктивних моральних принципів, а зважати і на комплекс моральних принципів, що панує у суспільстві. Англійський філософ і соціолог К. Поппер висунув ідею, відповідно до якої фактом науки є не досвід окремого вченого, а визнання цього факту науковою спільнотою (Поппер, 2002). Проте у такому випадку наука найчастіше стає заангажованою, неповною, часто можливі явища фальсифікації. Чим більше ідеологічної складової в духовному житті, тим складніше розвиватися науці. Учений повинен діяти згідно з власним сумлінням, «яке є основою формування суспільно відповідальної особистості та головним двигуном пізнання істини й наукового поступу» (Положення про запобігання, 2012).

Справжніми професіоналами стають люди, які люблять свою справу. Тут не можна не згадати учення Г. Сковороди про «сродну працю», в основі якої лежить постулат, що гармонія в цьому світі настане лише тоді, коли кожен буде працювати на своєму місці, де відчуває себе повноцінно й у гармонії з самим собою. Розглядаючи основну християнську тріаду «ціннісних абсолютів» – Віру, Надію, Любов, можна сформулювати основне правило, кредо науковця – «Люби науку, віруй у значимість свого дослідження й сподівайся на цінний результат». На цих цінностях основане істинне служіння Богові, і так само вони повинні бути основою служіння науки. Однак ученому необхідно пам'ятати, що він не може претендувати на володіння абсолютною істиною. Це також цілком вписується у християнську доктрину, адже найвищою, абсолютною істиною є Бог, і ніщо не може бути вищим за нього.

У світовій практиці були неодноразові спроби зробити етичні підходи визначальними для академічної діяльності професійної спільноти. Так, прийнята в 1964 р. Всесвітньою медичною асоціацією Гельсінська декларація зафіксувала етичні принципи медичної діяльності та її експериментальної складової частини (Академічна доброчесність, 2017, с. 36). Дослідники Міжнародного центру академічної доброчесності зробили спробу чітко визначити цінності, що втілюють академічну доброчесність: чесність (honesty); довіра (trust); справедливість (fairness); повага (respect); відповідальність (responsibility). У 2013 р. до них було додано шосту цінність – мужність (courage) (The Fundamental, 2014).

У українській науковій спільноті також була спроба системно підійти до обґрунтування етики науковця, коли у 2009 р. було Міністерство науки і освіти проголосило Етичний кодекс вченого України. Проте у цьому документі, хоча і йдеться про мораль і етику в науці, але його домінантою є недопустимість плагіату. Цієї думки дотримується й більшість науковців. Так, українські дослідниці Н. Шліхта та І. Шліхта, авторки курсу «Основи академічної етики», розробленого в межах міжнародного Проекту академічної доброчесності в Україні, стверджують: «Повага до автора, авторського тексту, інтелектуального продукту є одним із центральних принципів академічної доброчесності» (Шліхта, 2019, с. 12). Більше того, боротьба з плагіатом, за словами д.т.н., члена Президії Української федерації учених В. Мазура, є питанням національної безпеки (Мазур, 2018). Ми ж вважаємо, що питання про плагіат, певна річ, дуже важливе, але тут по суті немає про що казати, це справа не стільки етичного кодексу, скільки кримінального, бо плагіат є крадіжкою інтелектуальної власності. Щодо моралі в науці, то це питання є більш складним і потребує теоретичного осмислення етики і поведінки дослідника, передусім у царині гуманітарних наук, які зобов'язані сприяти духовному і моральному розвитку суспільства, вдосконаленню окремо взятої людини.

Як відомо, загальнолюдські етичні норми, або принципи сформульовані ще в Біблії й ними мають керуватися в повсякденному житті усі християни. Сем Харріс, якого вже ми згадували, вважає, що немає нічого ірраціонального у пошуку станів розуму, що лежать в основі багатьох релігій. Співчуття, благоговіння, відданість, почуття єдності, безсумнівно, є одними з найцінніших переживань, які може отримати людина» (Miller, 2022).

Християнська мораль – це сукупність норм (правил), що покликані регулювати відносини між людьми в сім'ї, в общинах віруючих, у товаристві. Розглядається як втілення Божої волі в людських душах, як частка святого духа і водночас як результат багатовікового вдосконалення людської сутності, котра, пройшовши через очищення, жорстокі випробування і спокуси, зберегла ознаки свого божественного походження. Вона стала основою так званих загальнолюдських моральних цінностей і низки професійних і групових етичних кодексів. Однак учений зобов'язаний дотримуватись заповідей Божих не лише як звичайних християнин – із цими заповідями тісно переплітаються й етичні принципи дослідника.

Восьма заповідь – «не кради» – безпосереднім чином стосується гріховної сутності плагіату, виступає як науковий принцип неприпустимості шахрайства, піратства. Однак і більшість інших заповідей з Другої книги Мойсея можна перенести і на сферу наукової діяльності. Так, з другої та п'ятої заповідей Закону Божого – «Не роби собі кумира» та «Шануй батька твого і матір твою» (Біблія, 2002, Вих. 20:4-26) – впливають наукові принципи

верховенства істини, деідеологізації наукової творчості, самостійного мислення, поєднання шанобливого ставлення до наукових корифеїв, до своїх попередників й до вчителів, тобто до всіх своїх духовних батьків, з прагненням знайти свій власний шлях у науці. Слід відстоювати свою точку зору. Навіть тоді, коли вона суперечить загальноприйнятій думці. Як написав Мартін Лютер у своїх знаменитих Тезах: «Hier stehe ich, ich kann nicht anders».

При дотриманні християнських норм ученим не можна оминати необхідності дотримання так званого «золотого правила» моральності, сформульованого Ісусом Христом в одній із проповідей: «Поводьтеся з іншими так, як ви б хотіли, щоб інші поводитися з вами» (Біблія, 2002, Матв. 7:12). Це судження є загальним гуманістичним еквівалентом людських стосунків. Відповідно науковці також повинні ним керуватися. В принципі, на практиці ми це можемо бачити у науковому спілкуванні на конференціях, при підготовці спільних проектів, при захистах кваліфікаційних робіт тощо. Ще одним судженням, що становить морально-етичною основу християнських цінностей, є заповідь «Люби ближнього свого, як самого себе». У науковій сфері обидві ці заповіді стають дуже актуальними при виникненні конфліктів інтересів. Сем Харріс, якого вже ми згадували, вважає, що немає нічого ірраціонального у пошуку станів розуму, що лежать в основі багатьох релігій. Співчуття, благоговіння, відданість, почуття єдності, безсумнівно, є одними з найцінніших переживань, які може отримати людина» (Miller, 2022).

Науковець повинен бути чесним, завжди говорити (чи писати) правду. Саме ця чеснота віддзеркалює багато афоризмів зі Святого Письма, наприклад, «Ти мусиш чинити по щирій правді, щоб жити», «Господь бо справедливий любить правду» (Біблія, 2002, Пс. 11:7), «Усі стежки Господні – милість і правда» (Біблія, 2002, Пс. 25:10), «Хто правду чинить йде до світла» (Біблія, 2002, Йо. 3:21), «Брехня для людини – це ганебна пляма» (Біблія, 2002, Сир. 20:24), «Звичка до брехні – нечестя для чоловіка» (Біблія, 2002, Сир. 20:26), «Ліпше злодій, ніж безнастанний брехун» (Біблія, 2002, Сир. 20:25), «Відкинувши брехню, говоріть кожен правду» (Біблія, 2002, Еф. 4:25), «Зрештою відомо хто є батько брехні, бо він брехун і батько лжі» (Біблія, 2002, Йо. 8:44).

Якщо говорити про гуманітарні науки як науки про людину, то всі вони формують основи людяності й більшою чи меншою носять антропологічний характер. Перед ученими стоїть завдання не лише дотримуватися принципів моральності, але й пропагувати їх, доносити до інших, як науковців, так і пересічних читачів або студентів. Гуманітарні науки і моральність взаємопов'язані. Перші потребують урахування в гуманітарних дослідженнях християнських й загальнолюдських моральних цінностей. Останнім необхідні наукове обґрунтування, подальша їх популяризація, підвищення ролі в розбудові громадянського суспільства та повсякденному житті людей.

Навчених-гуманітаріїв покладено особливо велика відповідальність за злагоду і гармонійні відносини в суспільстві, за взаєморозуміння між поколіннями, недопущення національних і соціальних конфліктів. З одного боку, вони мають дбати про формування у молоді таких чеснот, як: громадянська свідомість, відповідальність за долю країни, любов до рідної країни при повазі до всіх народів світу; дотримання конституції та законів держави, поважання прав і інтересів кожної людини, віра у верховенство права, в перемогу справедливості й добра над злом; працелюбність, самодисципліна; усвідомлення того, «моя свобода закінчується там, де настає несвобода іншого» тощо. Однак, з іншого боку, ця робота не може перешкоджати пошуку істини, чесному служінню суспільству, стійкості проти кон'юнктури й спокуси догодити владі. Зокрема, в історичній науці край актуальним уявляється недопущення інтерпретації історичних фактів на догоду політичній кон'юктурі. Чесність, безкорисність, патріотичний нонконформізм – ось основні чесноти, які мають характеризувати особистість ученого-гуманітарія.

Водночас слід враховувати той очевидний факт, що гуманітарні науки повсюдно стали інструментом створення певних ідеологем, використовуються владою, елітами, чи панівними верствами суспільства. Вони контролюються різними державними структурами. Ідеологія часто паразитує на цих науках не для їх наповнення практичним змістом, а заради отримання легітимності тим чи іншим політичним режимом. Однак не тільки за тоталітарних режимів, але й у державах, які прийнято вважати демократичними, завжди здійснювався тиск на гуманітарні науки, переслідувалися й каралися вчені, що висловили те, що йшло в розріз із загальноприйнятими уявленнями. Зрештою, Сократа засудили у 399 р. до н.е. не в тоталітарній Спарті, а в демократичних Афінах, що, до речі, дуже показово. В умовах жорсткого політичного тиску на гуманітарні науки на перший план, очевидно, виступає здатність науковця-гуманітарія бути об'єктивним і неупередженим у дослідженнях. Чим більше ідеологічної складової в духовному житті, тим складніше розвиватися науці.

Однак за будь-яких умов ученому в царинах гуманітарних наук слід відстоювати свою точку зору. Навіть тоді, коли вона суперечить загальноприйнятій думці й може зашкодити власному благополуччю. Про подібну позицію висловився видатний норвезький драматург Генрік Ібсен вустами доктора Стокмана з драми «Ворог народу»: «Щоб я не постояв за те, що вважаю правдою та істиною!.. Нехай провалиться весь світ, але я не схило ший під ярмо... Я хочу сміливо дивитися в очі своїм хлопчикам, коли вони виростуть вільними людьми» (Ібсен, 1957, с. 569-570). Гадаємо, ці слова можна визнати важливим моральним кредо справжнього вченого-гуманітарія.

Учений, який проявив слабкість, не витримавши спокуси догодити владі чи науковим авторитетам, ризикує втратити свою репутацію (принаймні так

має бути в цивілізованому суспільстві), а головне дискредитує гуманітарну науку. Коли гуманітарні науки не дотримуються принципу чесності, саме тоді вони створюють загрозу національній безпеці, бо не виконують свою основну місію – бути дороговказом для розвитку країни.

На жаль, ми дуже часто зустрічаємося з порушенням значених вище норм у гуманітарних науках, результативність яких складніше перевірити практикою. Це відбувається в різних формах, передусім у прагненні деяких науковців вічно перебувати в мейнстрімі панівної ідеології, догодити владі. Іноді ціною втрати наукової честі. Прикладом цього можуть бути діаметрально протилежні судження щодо національного питання в Україні радянської доби. Одна оцінка: «Украинские буржуазные националисты, будучи злейшими врагами интернационализма и братского союза украинского народа с русским, стремились отравить сознание трудящихся ядом национализма...» (Черненко, 1979, с. 30-31). Край протилежне твердження: «Всю діяльність ОУН-УПА підкорили боротьбі за утворення Української Самостійної Соборної держави...» (Черненко, 1994, с. 34). Нічого не маючи проти будь-якого судження – вчений має право на власну думку, але важко повірити в те, що обидва судження висловлені однією особою. Коли ж вчений був щирим і говорив істину: в 1979 р. чи в 1994 р., коли писав ці рядки?

Прикладів подібних «реінкарнацій» можна навести чимало. А якщо у людини було таке роздвоєння особистості, то чи може вона іменуватися вченим. Важко припустити, що інтелектуал не здатний відрізнити добро від зла, правду від кривди. Очевидно, йому бракувало наукової чесності, мужності чи стійкості.

Справа, звичайно, не в істинності першого чи другого суджень. У науці має існувати плюралізм думок – без цього не буде жодного наукового прогресу. Також суспільствознавець, як і кожна людина, може протягом життя вносити певні корективи у свої погляди, сумніватися, навіть помилятися в чомусь, щоб потім визнавати й виправляти свої помилки. Взагалі душевні терзання – це нормальний стан не тільки науковця, але й будь-якого homo sapiens. Зрештою, й першопрестольні святі апостоли Петро і Павло не народилися проповідниками християнської віри. Але ставши ними, вони зазнали утисків і гонінь з боку влади і тодішнього суспільства. Через їхню віру одного розп'яли на хресті, другому відтяли голову. Гріхом є те, що у вченого відбувається радикальна зміна думок не в результаті болісного інтелектуального процесу заради встановлення

істини і суспільного блага, а на угоду кон'юнктури. Тож не може називатися вченим, той, хто, виступаючи арбітром у суспільній дискусії щодо істини й омани, правди і брехні, добра і зла, божественного і диявольського, свідомо і цинічно видає перше за друге і навпаки.

Прикро, що подібні прояви лукавства не знаходять осуду в науковому співтоваристві, як, скажімо, це відбувається принаймні щодо тих, хто грішить плагіатом. Утім, дійсність набагато складніше, ніж будь-які постулати. Християнська віра включає прощення. Як сказано в євангельській притчі «Христос і грішниця»: «Хто з вас без гріха, нехай першим кине в неї камінь» (Біблія, 2002, Іоанн 8:2-11). Але й у цьому випадку, як і в питанні про моральний вимір наукових досліджень, слід дослухатися до своєї совісті, яка є кращою формою морального самоконтролю.

Висновки.

Можна дискутувати з приводу того, чи мають фізико-математичні, технічні, природознавчі та інші науки узгоджуватися з нормами моралі чи ні, але щодо гуманітарних наук, то відповідь однозначна – так.

Від гуманітаріїв вимагається не інтерпретація і не обґрунтування певної ідеології, а пошук істини з дотриманням наукової етики і загальнолюдських моральних принципів, в основу яких покладені норми християнської моралі. Тільки з огляду на цей фактор будуть продуктивними наукові дослідження, які перетинаються з антропологією, націлені на людину, вдосконалення її морального і духовного ества, формування людяності.

Головне призначення гуманітарних наук – це формування людських чеснот, тобто богоугодних якостей людини, таких як: любов до свого народу, сумлінне служіння країні, працелюбність, дотримання конституції та законів держави, поважання прав і інтересів кожної людини, віра у верховенство права, в перемогу справедливості й добра над злом тощо. Щодо нетерпимого ставлення до плагіату, що прийнято вважати основним серед етичних норм ученого, то це справа не стільки етичного кодексу, скільки кримінального, бо плагіат є крадіжкою інтелектуальної власності.

З моральної точки зору в науці, передусім гуманітарній, перші місця посідають чесність ученого, патріотичний нонконформізм, вміння протистояти спокусі підлаштовуватися проти своєї совісті під загальноприйнятий тренд або під волю влади заради благополуччя і комфорту. Пересічній людині слід “жити по-совісті”, ученому – ще й творити “по-совісті”.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Агацци, Э. Моральное измерение науки и техники. М.: Московский философский фонд, 1998.
- Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017.
- Арсеньев, А. Взаимоотношение науки и нравственности: философский аспект. Теории и исследования. 2013. №4. С. 8 – 70. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vzaimootnosheniya-nauki-i-nravstvennosti-filosofskiy-aspekt/viewer>.
- Біблія. В перекладі Івана Огієнка. К. : Укр. біблійне т-во. 2002. URL: https://www.truechristianity.info/ua/bible_ua.php.
- Бойченко Н. М. Етичні цінності сучасної університетської освіти: філософська рефлексія. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук 09.00.10, 09.00.07. Київ, 2016.
- Ибсен, Г. Враг народа. Пьеса в 5-ти действиях. Собрание сочинений: в 4 т. Т3. М.: Искусство, 1957. С. 530 – 632.
- Климентьева Т. К. Взаимоотношение религии и науки в современном мире/ Вестник Вятского государственного университета. 2020. №1. С. 30 – 36.
- Мазур В. П. Мораль і етика в науці та освіті. Голос України. 24 жовтня 2018. URL: <http://www.golos.com.ua/article/309072>.
- Макинтайр А. После добродетели: Исследования теории морали. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000.
- Положення про запобігання плагіату й коректне застосування цитат у навчальному процесі Українського Католицького Університету. 2012. URL: <https://humaniora.ucu.edu.ua/about-faculty/misijni-dokumenty/polozhennya-pro-zapobigannya-plagiatu/>.
- Поппер К. Р. Объективное знание. Эволюционный поход. М.: Эдиториал, 2002.
- Пуанкаре А. О науке. М.: Наука, 1990.
- Семенюк В. В. Морально-етична основа християнських духовних цінностей. Науково-інформаційний вісник: Право. 2013. № 7. С. 72 – 78.
- Современный философский словарь. 2022. URL: <https://terme.ru/termin/moralnoe-dokazatelstvo-bytija-boga.html>
- Харрис С. Моральный ландшафт. Как наука может формировать ценности людей. М.: Карьера Пресс. 2015. URL: <https://fb2lib.ru/karyera-press/moralnyy-landshaft/>.
- Черненко А. М. В. И. Ленин об исторической общности судеб русского и украинского народов. Историческое воссоединение Украины с Россией: Материалы юбилейной научной сессии (11–13 января 1979 г.). Д.: Промінь. 1979.
- Черненко А. М. Українська національна ідея: монографія. Д.: ДДУ. 1994.
- Шліхта, Н., Шліхта, І. Виховуємо академічну доброчесність в школі: методичні вказівки для вчителів. Київ. 2019.
- Этика: новые и старые проблемы (Сводный реферат). М. 2001. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/2001-04-019-030-etika-novye-starye-problemy-svodnyy-referat/viewer>.
- Griffit J. Conscience. Book of answers. 2011. URL: <https://www.humancondition.com/book-of-answers-conscience/Conscience>.
- Miller L. Rationalist Sam Harris Believes in God. Newsweek. 2022, Jan 14. URL: <https://www.newsweek.com/rationalist-sam-harris-believes-god-73859>.
- Polkinghorne J. Science and Religion in Quest of Truth. New Haven. Yale University Press. The Fundamental Values of Academic Integrity: Second Edition. 2011. URL: http://www.academicintegrity.org/ica/assets/Revised_FV_2014.pdf.
- Scott C. O., Austin M., Whitehous D. Is It Good to Cooperate? Testing the Theory of Morality-as-Cooperation on 60 Societies. Current Anthropology. Volume 60. Number 1. 2019, February. URL: <http://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/701478>.

REFERENCES

- Ahatstsy, E. (1998). *Moralnoe izmerenye nauki i tekhniky [Moral Dimension of Science and Technology]*. М.: Moskovskiy fylosofskiy fond.
- Arsenyev, A. (2013). *Vzaymootnosheniye nauky y нравственности: fylosofskiy aspekt [The Relationship Between Science and Morality: a Philosophical Aspect]*. *Teorii i issledovaniya*, 4, 8-70. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/vzaimootnosheniya-nauki-i-nravstvennosti-filosofskiy-aspekt/viewer>.
- Bibliya [Bible]*. (2002). V perekladi Ivana Ohiyenka. K. : Ukr. bibliyne t-vo. Retrieved from https://www.truechristianity.info/ua/bible_ua.php.
- Boichenko, N. M. (2016). *Etychni tsinnosti suchasnoi univrsytetskoi osvity: filofska refleksiiia [Ethical Values of Modern University Education: Philosophical Reflection]*. Dys.na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filofskykh nauk 09.00.10, 09.00.07. Kyiv.
- Chernenko, A. M. (1979). *V. I. Lenin ob istoricheskoy obschnosti sudeb russkogo i ukrainskogo narodov [V. I. Lenin on the Historical Commonality of the Destinies of the Russian and Ukrainian People]*. Istoricheskoe vossoedinenie Ukrainyi s Rossiei: Materialyi yubileynoy nauchnoy sessii (11–13 yanvarya 1979 g.), 30-31.
- Chernenko, A. M. (1994). *Ukrainska natsionalna ideya [Ukrainian National Idea]*. Monografiya. D.: DDU.
- Etyka: novyye i staryye problemy (Svodnyi referat) [Ethics: new and old problems (Summary)]*. (2001). M. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/2001-04-019-030-etika-novye-starye-problemy-svodnyy-referat/viewer>.
- Griffit, J. (2011). *Conscience. Book of answers*. Retrieved from <https://www.humancondition.com/book-of-answers-conscience/Conscience>
- Ibsen, G. (1957). *Vrag naroda. Pjesa v 5-ti deystviyah [The Enemy of the People. Play in 5 acts.]*. T3. In Ibsen, G. *Sobranie sochineniy: V 4 t.* М.: Iskusstvo, 530-632.
- Kharris, S. (2015). *Moralnyi landschaft. Kak nauka mozhet formirovat tsennosty liudei [Moral Landscape. How Science Can Shape People's Values]*. М.: Karera Press. Retrieved from <https://fb2lib.ru/karyera-press/moralnyy-landshaft/>.

- Klymenteva, T. K. (2020). Vzaymootnoshenye rehlii i nauky v sovremennom mire [The Relationship Between Religion and Science in the Modern World]. *Vestnyk Viatskoho hosudarstvennoho unyversyteta*, 1, 30-36.
- Makynthair, A. (2000). *Posle dobrodetely: Ysledovanyia teoryy moral'y [After Virtue: Studies in the Theory of Morality]*. M.: Akademicheskyi proekt; Ekaterynburh: Delovaia knyha.
- Mazur, V. P. (2018, 24 zhovtnya). Moral i etyka v nauksi ta osviti [Morality and Ethics in Science and Education]. *Golos Ukrainy*, Retrieved from <http://www.golos.com.ua/article/309072>.
- Miller, L. (2022, Jan. 14). Rationalist Sam Harris Believes in God. *Newsweek*. Retrieved from <https://www.newsweek.com/rationalist-sam-harris-believes-god-73859>.
- Polkinghorne, J. (2011). Science and Religion in Quest of Truth. In *the Fundamental Values of Academic Integrity: Second Edition*. New Haven. Yale University Press. Retrieved from http://www.academicintegrity.org/icai/assets/Revised_FV_2014.pdf.
- Polozhennia pro zapobihannia plahiatu y korektno zastosuvannia tsytat u navchalnomu protsesi Ukrainskoho Katolytskoho Unyversytetu [Regulations on the Prevention of Plagiarism and the Correct Use of Quotations in the Educational Process of the Ukrainian Catholic University]*. (2012). Retrieved from <https://humaniora.ucu.edu.ua/about-faculty/misijni-dokumenty/polozhen-nya-pro-zapobigannya-plagiatu/>.
- Popper, K. R. (2002). *Objektyvnoe znaniye. Evoliutsyonnyi pokhod [Objective Knowledge. Evolutionary Campaign]*. M.: Edytorial.
- Puankare, A. (1990). *O nauke [About Science]*. M.: Nauka.
- Scott, C. O., Austin, M., & Whitehous, D. (2019). Is It Good to Cooperate? Testing the Theory of Morality-as-Cooperation on 60 Societies. *Current Antropology*, 60(1), February. Retrieved from <http://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/701478>.
- Semeniuk, V. V. (2013). Moralno-etychna osnova khrystyianskykh dukhovnykh tsinnosti [Moral and ethical basis of Christian spiritual values]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk: Pravo*, 7, 72-78.
- Shlikhta, N., & Shlikhta, I. (2019). *Vykhovuemo akademichnu dobrochesnist v shkoli: metodychni vkazivky dlia vchyteliv [Educating Academic Integrity in School: Guidelines for Teachers]*. Kyiv.
- Sorokina, N. H., Artiukhova A. Ye., & Dehtiarova I. O. (Eds.) (2017). *Akademichna dobrochesnist: problemy dotrymannia ta priorytety poshyrennia sered molodykh vchenykh [Academic Integrity: Problems of Compliance and Priorities for Dissemination among Young Scientists]*. Kol. monohr. Dnipro: DRIDU NADU.
- Sovremennyi fylosofskyi slovar [Modern philosophical dictionary]*. (2022). Retrieved from <https://terme.ru/termin/moralnoe-dokazatelstvo-bytija-boga.html>.